

Likovni prilozi u ovom broju: Branko Milić

Organizam jedne poetske vizijske satkane od „divnih molekula meseča“ u tamnom svetu „nemih elgi“ koji je „prepun dečinstva“ ostvaruje se, u pesmi Ištvana Domonkoša, kao jedna mogućnost apsurda. Domonkoš svoje emotivno zrenje jednim slučajnim saznavanjem stvari, ne vodivi računa o vremenskim određenostima doživljaja, prerano pretvara u pesmu. Znači, u nešto sasvim gotovo, dovršeno. Pretenциjska težnja ka misaonosti, nesumnjivo, smeta jednom ovakvom postupku. Upravo ovom „mi saočuši“, koja se ovdje pojavljuje kao nemerna, bitna podloga pesme, ali i njenom potičenjem emotivnoj tonalitetu ostvarene pesme, možemo načitnije definisati pojvani oblik apsurda u metafori Ištvana Domonkoša. Do

gubljenom. Osnovna atmosfera je kompletno ostvarena u emotivnoj čistoti celine poetskog značenja.

Slike, i boje na tim slikama, uzete su kao vrednost u ponoru apsurda: „preko maslina smrt vijori i ljubav“. Naravno, te slike i boje pesnik komponuje nezavisno od trenutka, od trenutne opravdanosti, jer one su opet date, konkretnе. Slike ostvaruju, rečimo, reke: „Otre reke / Okiti nasipe u bašti pesme“ (Ratka). Kvalitet pesme, naravno, uslovijen je prisustvom pesnikove ideje. Ako je ta ideja potisnuta, manjar i namerno, kao što je to slučaj u nešto manjim pesmama Ištvana Domonkoša, ili je svedeno samo na impulsivnu vrednost, onda su konkretni kvaliteti pesme dovedeni u pitanje. Ipak po-

lost koja, — istrgnuta valjda još iz sačuvanog doživljaja mora u pesmi Ratka; „Dragulj sunca / U ponorima moje čuđljivosti“ — simultano objašnjava iskre ponora u Diptihonu. Ta svetlost koja je život za boje, ali svetlost koja ništa ne čini vidljivom, koja je gar kao što je to i osmeh: „na tvom licu pitomi osmeh je samo čad koja mokro svetuša“.

Upoznavanje pačka je za Domonkoša osnovna svrha spoznaje. Pakao je isforsirani medijum njegove pesme. Pomalo naivno, ali duboko svestan značenja reči, on pakao poistovetuje sa ponorom, prema tome i sa izvesnim oblikom apsurda. On je svestan toga da je pakao samo u tom smislu izvesnost ako to „zlo obara“, međutim, umesto stvarnog povratka iz pakla, on se vraća pesmi, vraća se jednom doživljaju, jednoj sintezi.

Ako su „šupljii ljudi“ osnovni motiv Eliotove poezije, onda je kod Domonkoša osnovni elemenat na kome se izgrađuju pesme upra vo jedna finča, jedna snažna sin teza zla, koja bi se nekad čak i dala poistovetiti sa značenjem reči „šuplji“, iako bi to, u stvari, bilo suvišno. To je, nesumnjivo, jedan duboki emotivni impuls za koji je misaonost samo dekor, samo neophodan rekvizit.

Domonkoševa trenutna i trenutno najčešći gledana vrednost upravo je u toj snazi kojom čini svoju pesmu istinski svojom i potencijalno neostvarenom. Njegov poetski svet je neokončan, u nekim trenucima neveštio i isforsiran graden, ali uvek dovoljno razumjan. Njegova pesma sada još lici na neisklesani kamen, ali na kamen koji snažno očrtava, nagovestava lik jednog kompletnog stvaraca: njena vrednost je upravo u onoj svežini koju nekad daje prirodni oblik.

Ivan BANJAI

ištvan domonkoš

stoji jedan zaštitni pojas. Život je u pesmama Domonkoša, uvek nešto čisto, poput ljubavi, možda, koja je u njegovoj pesmi izvesna datost potisnuta osećajnom senzacijom pesme na nivo apsurda. „Zvezdaku kamenički beskrjak ne daljine / O reči preteranosti bezbojnosti dosade/ Bežim“ (Ratka)**. Upravo ta misaoana raspštanost koja se ostvaruje u ponoru besmisla, odnosno koja se ostvaruje u očiglednoj težnji ka tom ponoru osporava mogućnost jedne konkretne analize. Oblici besmisla su način konkretne i pojedinih metaforama Domonkoševe pesme, ali ne i u samoj celovitosti njene nepovezanosti. Postoji samo jedna determinanta u Domonkoševoj pesmi, srž koja važira, ne na način muzičke teme, već na način otkrivanja „molekula divnog meseča“ da bi se stiglo do izvesne misaoane uboženosti osnovne intencije: „srebro sardeča mesec ne sipa na moje telo.“ (Ratka). Definisati „molekule meseča“ u znaku „srebra sardele“ znači viziju pretvoriti u stvar; a stvari same izbegavaju reč, uvek stvaraju samo svoj sopstveni prostor: vizija je dubaka, ljudska moć sna. Nelogičnosti veze izmedu vizije i stvari je upravo fundament apsurda izobličene misaonosti u pesmi Ištvana Domonkoša.

Apur, kao rekvizit ove poezijske naravno ne čini i samu njenu konkretnost, stvarnost. Misaonost je isto meri samo rekvizit u Domonkoševoj pesmi. Ona je ovakvom degradacijom svoje vrednosti utinjena stranom, iz-

Nada se pojavljuje u obliku snage: „Ako imas snagu, pomnožićeš /korakujčeš kroz prozor.“ (Diptihon). Ova pesma upravo zbog uočavanja snage kao osnovnog motiva života otkriće u nekim momentima drugačije sadržaje nego pesma Ratka. Nekada naturalistički neobazriv, Diptihon je jedna nova vrednost. Govori o govoru, ali zna: „to nije pesma ako ti se za oči ponori /utirkavaju, ako svoje biće podnras“ — no, ponor svojim stvarnim prisutstvom u pesmi, negirajući svaku „pastelnu“ obranu, nastoji obuhvatiti svaki motiv u jednu totalnu sintezu; samim tim ostvaruje sebe, ali se i negira jer ponavlja „igru površina“. Postoji u spletu svih temnih boja i njansi te pesme jedna čudna svet-

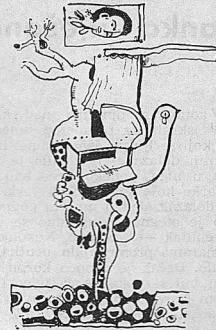
* U trećoj svesci časopisa HID od 1962. godine objavljena je pesma Ištvana Domonkoša Ratka. Uz pesmu je napisana oštromušna beleška Ištvana Selia koja se, učinivši velike napore u cilju saznanja ove pesme, ogradije od nje u jednom smilu: u smislu jezikha. A što je pesma ako ne reč? Šta pesnik pre treba da zna: pesmu ili s am onjemu reč? Izgubivši ovo iz vida kritičar konstataje sve ostale odlike pesme i daje istrgnute primere o jezičkoj neslažljivosti pesnika. Možda je upravo jedan ovakav metod mogao omogućiti ukazivanje na sve jezičke novine koje Ratka donosi. No, to je ovom prilikom sporedno.

** Citati iz pesme su doslovno prevedeni. Pretenduju znaci samo na neokrnjeni smisao, ne i na umetnički kvalitet.

*** Moto za pesmu Diptihon objavljen u HID-u broj 7-8 1962. godine. Stedeli citati su iz te pesme ako nisu bliže nazačeni. Stihovi su prevedeni doslovno.

ištvan domonkoš

pesma

Imaš li snage — skupićes je kroz prozor da zakoračiš.

I Zagrizes zubima zid,
načneš na njemu krik i stid,
podražavaš ravnici ples.
Oduriš, a neki te osmeh zgromi,
opkoraci a ti lice ko prostor pust,
juriš, a udove ti pupolici muče.
Ko još gleda godišnjih doba igru,
truljenje, naftonosnih tornjeva rast?
Zivis: kosti ti neko devojče
na svom negovanom licu lomi, slazi veče,
a koren ti ni u njegovim porama nije,
s prvim se poljupcem ponovo rodiš
u ustima tudim, a na prvom uglu te pljunu.
Čekaš: nada je stopalo golo,
zone te cveća ludački smeh,
zmijskog korenja dodir grub
i toplotnog stuba nezgrapni, teški pad.
Oblike si, srđnici dima,
noće ti čuva teatrež u jara ona
što se nad kraterom vulkana diže;
uplašen tumaraš koritom svojim,
gledaš kako voda bele kosti valja,
i sećaš se mrtve reke
što je na ramenu nosiš poput devojke neke,
i spuštaš je helu i mrtvu na sneg.
Tako će ti truljenje postati oružje,
a sve što čitaš so na žive rane.
Jednog će danu naseljenici smeli
da ti ruku zatraže za reku,
bes će toj kao bolesna riba
u lice da im pljune, ko ikru, tvoju veru.
Šta ćeš ako ti oči za izvor zatraže,
a otrovnim gasovim utisnu u pluća twoje ime?

Šta ćeš ako ti telo za hleb zatraže,
a na polju nezaboravak-rane
ispuste otrov i iz njih magla plane.

Šta ćeš ako te za poljubac zatraže,
da izmedu dvoja usta lebdiš kao obećanje,
a staneeš izmedu njih poput jame, čist i svež?

Kada te za čežnju zatraže — istu oganj tvorj,
a kad za nadu — zar sa suncem da začneš boj!

Šta ćeš — ako za rođenje belo,
šta ćeš — ako za svagdanju tugu,

šta ćeš — ako za ozdravljenje brzo,
ako jutrom nebo zakrvavis.

A ako veče ište za svoju kosu devojku,

da li ćeš umesto srca da pokažeš ranu?

Grabiš ravnicu poput zmije,

gle, noć se na nas ruši,

neki ljudi nose zvezdu na čelu, na duši.

Poznajem čudesne forme rahitisa,

bolesti drevne i nove,

bledunjava lica kućnih židova,

korotu drveća u zapaljenim vrtovima,

u susedstvu jedno dete na mesec mokri,

ljubičicu svetlost krećnih jama

po psu-skitnici poruku kroz noć šalje;

poznajem čoveka što ispaljuje krvav karteč

iz pluća, kosti mu izdišu plavilačast smrad,

poznajem devojku što je zadihana sišla u reku

da je hitre ribice izlube, iseku;

čoveka što je mravinjačk progutao,

kroz creva mu kruže miravi tragom njegova noža;

ljubavniku koji je osećao da mu je telo

zgrada, pa je zapalio sebi kosu,

a što je u njoj izgorelo, o tome zar da pevam?

ili o devojci koja je mislila da je bašta puna rose,

pa je puzala uz zidove, čupala svoje kose;

ili o ocu koji se kao pacov budi

i pregrize grlo svojim deci,

pa ga prema srušenim pojatama gone ljudi;

ili o skitnici, našao je nož,

i na svom stomaku isprobao mu rez,

kudraši su mu kose, ko raskošni vrt,

nastanili obadi plavi,

iz očiju mu muve ispijale smrt.

Video sam creva kako se na suncu sasušena klate,

za sećanje spremljena muška i ženska tela,

sledene oči punе mrava i pčela,

oči u kojima je pukla svetlost poput granate.

... jednog će danu naseljenici smeli

da ti ruku zatraže za reku.

Trule lešne valjavaju tvore vode žute,

na obalama ti stoje ljudi, smeju se i plijuju,

čakljama, vilama dubine ti riju, mute.

Jednog ćeš se dana poput moćvare nasukati na pličak,

nahušaće na tebe sunce kao kuju

i stravično zahukata ekskavatore;

izneće bageri tvoj mulj na videlo dana

i pregršt trulih, gnjilih grana.

(S madarskog preveo Danilo KIS)